

KRYSTYNA BARKOWSKA

JĀNIS RAINIS I LITERATURA POLSKA

NA TLE ZJAWISK CHARAKTERYSTYCZNYCH DLA KULTURY I LITERATURY EUROPEJSKIEJ KOŃCA XIX I POCZĄTKU XX WIEKU twórczość Jānisa Rainisa (1865—1927) wydaje się dobrze osadzona w ówczesnym zapleczu światopoglądowym i filozoficznym oraz w dokonujących się przemianach estetyczno-literackich. Dowodzą tego prace literaturoznawców łotewskich, które tworzą bardzo bogaty zbiór rozpraw i monografii, godny dorobku twórcy zgodnie uznawanego — od początku aktywności pisarskiej Rainisa do dzisiaj — za najwybitniejszą postać w dziejach łotewskiej literatury. Rainis, będąc twórcą wpisanym w tradycję literatury europejskiej, zarazem twórcą na miarę europejskich dokonań literackich, jest głównie i przede wszystkim pisarzem swego narodu, pisarzem, który aspirował do roli narodowego wieszca.

Przełom wieków XIX i XX oraz towarzyszące mu na Łotwie wydarzenia w odczuciu ludzi ówczesnej epoki miały charakter zmian dziejowych. Pierwotnie było to odczucie intuicyjne, które w miarę upływu czasu, po rewolucji 1905 roku, poczęło zyskiwać potwierdzenie w konkretnych poczynaniach i przekształceniach. To, co nastąpiło po rewolucji, przewartościowało w znacznym stopniu niemal wszystkie dziedziny życia i wpłynęło na formy życia artystycznego. Społeczeństwo łotewskie w sposób istotny zmieniło swój stosunek do kultury i literatury. Nadzieja na odzyskanie niepodległości łączyła się z wiarą w możliwość przeobrażenia oblicza literatury, która winna odzyskać uniwersalistyczny charakter i odnaleźć wspólny język ze współczesnymi kierunkami literackimi w Europie. Rainis był jednym z nielicznych, którzy starali się nadać literaturze łotewskiej wymiar uniwersalny: poprzez wybór określonej tematyki, wykorzystanie aktualnej estetyki literackiej i jej zaplecza światopoglądowego, sięgnięcie po różne gatunki i formy literackie.

Znajomość i zainteresowanie dziejami i kulturą północno-wschodnich obrzeży dawnej Rzeczypospolitej jest w nauce polskiej nie na miarę kontaktów i przenikań. W porównaniu z historykami literaturoznawcy mają szczególnie dużo do zrobienia — świadomość tego istnieje, pojawiają się inicjatywy, zapo-

wiadające zmianę stanu rzeczy (obszernej tej kwestii nie ma powodu w tym miejscu rozwijać).

Jānis Rainis wyniósł znajomość języka polskiego z dzieciństwa, władała nim jego matka. Miał rodzinne i sąsiedzkie kontakty z Polakami (m.in. z Piłsudskimi). Interesował się historią i kulturą Polski, na bieżąco towarzyszył przemianom w polskiej literaturze, omawiał je i komentował. Bywał w Polsce, stykał się z kręgiem działaczy PPS-u, odwiedzano go na Łotwie. Są to wszystkie fakty znane tylko wąskiemu gronu badaczy, pozostające poza świadomością nawet ludzi wykształconych.

Dorobek literacki Rainisa jest w Polsce w zasadzie nieznany. Pomijając wzmianki w encyklopediach i słownikach literackich, wskazać można kilka artykułów i rozpraw, w których twórczość Rainisa została wyeksponowana w związku z przedstawianiem literatury łotewskiej¹. Przekłady jego wierszy, wychodzące spod piór: Brunona Nowickiego, Mieczysława Giergielewicza, Stanisława Czernika, Stanisława Franciszka i Jacka Kolbuszewskich, Olgi Korszuny — ukazywały się sporadycznie w czasopismach i antologiach². Jedyne zbiorze wierszy łotewskiego poety w polskim przekładzie jest *Czas słońca*³. Oprócz tego wydane zostały *Aforyzmy*⁴ oraz dramat *Józef i jego bracia*⁵. Wszystkie te zbiory są efektem trudu Kolbuszewskich. Pojedyncze utwory można odnaleźć na polskich stronach internetowych⁶.

Za wartość o najszerszym zasięgu i o niezniszczalnej trwałości, bo związaną z odwiecznym zmaganiem się człowieka z naturą, Rainis uważał pracę. Był przekonany, że tylko sztuka zespolona z najwartościowszą formą życia może sama osiągnąć nieśmiertelność, trwać wiecznie, a przynajmniej tak długo, jak długo istnieje ludzkość. Chodziło mu przy tym nie o pracę jako środek do życia, jako morderczy wysiłek, lecz o pracę jako radość i jako sprawdzian możliwości twórczych człowieka, jego zwycięstwa nad siłami przyrody, jako źródło najwyższej satysfakcji, płynącej z przeświadczenia, że człowiek zdolny jest przeciwstawić się zwycięsko wszystkim wrogim sobie siłom natury i stać się panem własnych losów.

¹ Zob. S. Kolbuszewski: *Rainis*. „Okolica Poetów” 1938, nr 4—5; S. Kułakowski: *Lotewska literatura przedwojenna*. „Kwadryga” 1930, nr 6; J. Grin, S. Kułakowski: *Literatura lotewska*. W: *Wielka literatura powszechna*. Red. S. Lam. T. 3. Warszawa 1932; S. Kolbuszewski: *Główne rysy kultury lotewskiej*. „Przegląd Współczesny” 1937, nr 11; M. Warneńska, A. Galis: *Literatura bursztynowego wybrzeża*. Warszawa 1962.

² Zob. *Wielka literatura powszechna*. Red. S. Lam. T. 3. Warszawa 1932; S. Czernik: *Antologia poezji lotewskiej*. Ostrzeszów 1938; *Stu trzydziestu poetów*. Red. S. Pollak. Warszawa 1957; *Panteon wielkich twórców poezji i prozy*. *Antologia poezji powszechnej*. Warszawa 1959; „Poezja” 1971, nr 3; „Zwierciadło”, 1970, nr 11; „Literatura Radziecka” 1965, nr 8.

³ J. Rainis: *Czas słońca i inne wiersze*. Wybór. i przekł. S.F. i J. Kolbuszewscy. Warszawa 1969.

⁴ J. Rainis: *Aforyzmy*. Wybór i przekł. S.F. i J. Kolbuszewscy. Olsztyn 1988.

⁵ J. Rainis: *Józef i jego bracia*. Przeł. S.F. i J. Kolbuszewscy. Wrocław 1991.

⁶ [Http://free.art.pl/markofotografia/rainis.html](http://free.art.pl/markofotografia/rainis.html).

Zgodnie z tą filozofią pracy formułował Rainis kryteria działalności krytycznej. Zadaniem krytyki miało być wyznaczanie miejsca danego dzieła czy twórczości w dorobku ludzkiej kultury. Wartościowym, a więc trwałym, obiektywnym było dla niego tylko takie zjawisko artystyczne, które zawierało pewną wartość istotną i ważną nie tylko dla narodu łotewskiego, ale i dla całej ludzkości. Sztuka i krytyka powinna była zdaniem Rainisa wyrażać stan świadomości narodu i oceniać, selekcjonować i hierarchizować dzieła, upowszechniać albo odrzucać w zależności od tego, w jakim stopniu realizują one te wartości, które dla istnienia i rozwoju narodu i ludzkości wydają się najważniejsze i najistotniejsze. Sztuka miała się stać jakby świadomością moralną epoki. Za pośrednictwem sztuki społeczeństwo miało osiągnąć pełnię wiedzy o sobie, o historii własnego narodu, znajdować w nich wskazówkę i pomoc w przebudowywaniu własnego życia w imię idei człowieka jako świadomego twórcy historii.

Uważając pracę za jedną z najwyższych wartości społecznych, moralnych i historycznych, zarzucał swoim oponentom, że w swoim obrazie świata nie dostrzegali jej jako jedynej podstawy egzystencji człowieka, niczym nie przyczyniali się do ugruntowania w świadomości zbiorowej zrozumienia dla wartości życia opartego na pracy. Zamiast owej postawy zdobywczej wprowadzali jałowe sny i marzenia o życiu, przygnębiający i zrezygnowany pesymizm, zaś zamiast rzetelnego i twórczego wysiłku chimeryczne nastroje, przerosty uczuciowości, z których nic wartościowego dla życia nie wynikało. Rainis sam był w istocie duszą zbyt romantyczną, aby móc całkowicie odrzucić duchowe zdobycze romantyzmu. Uwielbiał Goethego, Schillera, Puszkina, Mickiewicza, przyznając szczerze ich poglądom. Widział w nich wzór życia na najwyższym poziomie odpowiedzialności moralnej, ale uważał jednocześnie, że ideały i prawdy romantyzmu w jego epoce już nie wystarczają. Wiara romantyków opierała się na przekonaniu, że Łotwę jako samodzielne i niezależne państwo można wywalczyć pracą ducha i na drodze ofiary. Według Rainisa w perspektywie nowego wieku było to już tylko piękną utopią. Łotwa mogła odrodzić się wyłącznie dzięki ogromnej woli i sile pracy.

W literaturze interesowała Rainisa przeważnie jej zawartość myślowa. Był on poszukiwaczem idei, analitykiem procesów myślowych i kulturowych i sam oceniał interesujące go zjawiska z pozycji swojej własnej filozofii kultury, filozofii czynu. Forma i treść były dla niego organicznie ze sobą związane, warunkowały się wzajemnie, myśl twórcza ujawniała się dla niego nie tylko w racjonalnym wywodzie, ukrytym pod powierzchnią literackich obrazów, ale i w stylu pisarskim i w wyborze form gatunkowych. On sam często wypowiadał się w tak bardzo charakterystycznym dla niego stylu i tonie profetycznym i wychowawczym, którym pragnął pozyskać społeczeństwo łotewskie dla wypracowanych przez siebie wysiłkiem ducha, najistotniejszych w jego przekonaniu prawd dotyczących życia i kultury narodu.

Bogactwu zjawisk literackich epoki towarzyszyła rozwijająca się twórczość krytyczna i translatorska. Uprawiali ją nie tylko tak zwani krytycy zawodowi, wypowiadający się wyłącznie w tej formie, ale i pisarze, artyści, autorzy szukający jednocześnie zaspokojenia swych ambicji w poezji, dramacie i prozie fabularnej. Krytyka została uznana za formę działalności pisarskiej równouprawnioną i równorzędną literaturze pięknej. Sama stawała się sztuką, przyznawano jej nawet pewną wyższość nad literaturą ze względu na jej świadomość tych wartości, jakie tworzy w dziele sztuki artysta. Porządkując, systematyzując, uświadamiając to, co w literaturze najgłębsze i najistotniejsze, a z czego nie zdaje sobie sprawy nawet sam twórca, krytyka stawała się swoistym sumieniem literatury. Krytyka tego rodzaju wymagała od osób, chcących ją uprawiać, szczególnych dyspozycji psychicznych i umiejętności fachowych, wrażliwości estetycznej, intuicji psychologicznej, rozległej kultury i erudycji literackiej, własnej, głęboko przeżytej i przemyślanej filozofii sztuki, szerokiego otwarcia na najrozmaitsze rodzaje piękna i zdolności wczuwania się w zjawiska literackie, będące emanacjami nie-raz odmiennych osobowości twórczych, niezależności sądu zarówno w stosunku do panujących aktualnie upodobań powszechnych, jak i do własnych sympatii czy też uprzedzeń estetycznych.

Przekłady z literatury obcej stanowiły istotny element życia literackiego okresu przełomu wieków. Kontakty z Zachodem i Wschodem były żywe, wojaże zagraniczne stały się niemal normą i obowiązującym rytuałem, a rozwój czasopiśmiennictwa literackiego sprzyjał krążeniu idei i wzorów piękna w jego formach i objawieniach, które stawały się natchnieniem twórczości własnej. Uprawianie działalności przekładowej przez najwybitniejszych twórców epoki traktowane było nieomal jak obowiązek wobec kultury narodowej, osiągnięcie równorzędne w stosunku do twórczości oryginalnej, bo wymagające szczególnych predyspozycji i umiejętności. Redakcje czasopism inspirowały tę działalność: wydziały rubryki poświęcone przyswajaniu najgłośniejszych i najwybitniejszych zjawisk literatury, myśli i estetyki światowej, czasami nawet zamawiano określone przedsięwzięcia translatorskie u najznakomitszych pisarzy.

Rainis zasłynął jako niezmordowany tłumacz. Jego zdolności lingwistyczne otwierały mu swobodny dostęp do niemal wszystkich literatur światowych, nawet najbardziej egzotycznych, a swoisty typ organizacji psychicznej, jakby kosmopolitycznej, pogłębiał zdolność do wczuwania się w odległe epoki i w różnorodne idee estetyczne. Był więc niestrudzonym żeglarzem po nieograniczonych obszarach kultury i literatury światowej, z której przekładał wszystko, co go szczególnie pociągało egzotyką i niezwykłością treści i formy.

Żaden spośród lotewskich pisarzy, oprócz Rainisa, nie próbował zapoznać się z tak obszerną literaturą światową. Poetę interesowały kultura i liryka różnych narodów i krajów: żydowska, arabska, chińska, indyjska, armeńska, skandynaw-

ska, celtycka, duńska, bułgarska, serbska, rosyjska, litewska, estońska, białoruska oraz polska.

Przekłady dzieł polskich pisarzy na język łotewski pojawiają się stosunkowo późno, mianowicie w latach 1870—1880. Wówczas w języku łotewskim ukazały się utwory J.I. Kraszewskiego, E. Milkowskiego, E. Orzeszkowej, B. Prusa, H. Sienkiewicza, B. Zaleskiego. W latach dziewięćdziesiątych łotewskiemu czytelnikowi stały się dostępne dzieła A. Mickiewicza, J. Słowackiego, W. Syrokomli, M. Konopnickiej, A. Fredry, K. Szaniawskiego, A. Świętochowskiego. Natomiast na początku XX wieku na Łotwie znany już jest szeroki krąg polskich pisarzy. Wśród nich są S. Żeromski, K. Przerwa-Tetmajer, W.S. Reymont, S. Przybyszewski, S. Wyspiański, G. Zapolska i wielu innych⁷.

Literatura polska docierała na terytorium Łotwy przede wszystkim za pośrednictwem języka niemieckiego albo rosyjskiego. Znajomość literackiego języka polskiego na Łotwie była stosunkowo niewielka, mimo licznej mniejszości polskiej. Dlatego też tłumacze najczęściej korzystali z wydań rosyjskich. Również pierwsze artykuły o literaturze polskiej pochodziły z wydań i publikacji krytyków rosyjskich i polskich w Rosji.

Początkowo — w drugiej połowie lat sześćdziesiątych i w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych — na terenach „rosyjskojęzycznych” pojawiło się mnóstwo utworów publicystycznych, poetyckich, prozatorskich, piętnujących „intrygę polską”⁸. Pod koniec lat siedemdziesiątych wrogość w stosunku do Polski wśród pisarzy i publicystów rosyjskich słabnie, wielu z nich usiłuje przeanalizować stosunki polsko-rosyjskie, mimo poważnych trudności cenzuralnych.

Do grona osób interesujących się dziejami literatury polskiej należał również Rainis. W jego prywatnej bibliotece znajdowały się utwory: Mickiewicza, Słowackiego, Sienkiewicza, Przerwy-Tetmajera, Munier-Wróblewskiej⁹. O zainteresowaniach Rainisa polską literaturą świadczą również zachowane wycinki tłumaczeń krótkich utworów Konopnickiej¹⁰, Orzeszkowej¹¹, Andrzeja Niemojewskiego¹², Przerwy-Tetmajera¹³ pochodzące z prasy łotewskiej. Wysoko oceniał Rainis artystyczne osiągnięcia i wartości etyczne nowej literatury polskiej, rozwijającej się pod hasłami pozytywizmu. Literatura pozytywistyczna została doceniona przede wszystkim przez proeuropejsko zorientowanych liberałów i socjaldemo-

⁷ V. Vavere: *Wpływy polskie w literaturze łotewskiej*. Rīga 1994, s. 98—99.

⁸ W. Choriew: *pozytywizm warszawski w ocenie krytyki rosyjskiej XIX wieku i początku XX wieku*. W: *Pozytywizm. Język epok*. Red. G. Borkowska, J. Maciejewski. Warszawa 2001, s. 104—105.

⁹ Utwory te znajdują się obecnie w muzeum Rainisa w Majori.

¹⁰ Raiņa Valsts Literārais Muzejs (Państwowe Muzeum Literatury im. Rainisa), dalej RVLM, nr 27425.

¹¹ RVLM, nr 27420.

¹² RVLM, nr 27421.

¹³ RVLM, nr 27419.

kratów łotewskich, których program w wielu aspektach był zbieżny z hasłami pozytywistów polskich. Historycy, publicyści i literaci właśnie w pozytywistach polskich widzieli sprzymierzeńców w pracy na rzecz zbliżenia polsko-łotewskiego. Rainis uważał, że literatury łotewska i polska mogą zrobić wiele dla zrozumienia wzajemnego między narodami, dla reform społecznych i osiągnięcia swobód obywatelskich. Podstawę stanowią informacje i przyswojenie sobie owoców cywilizacji europejskiej, podwyższenie poziomu nauki i oświaty, walka z uprzedzeniami. Czasopismo „Dienas Lapa” z entuzjazmem witało utwory pisarzy polskich i było jednym z ich popularyzatorów na Łotwie. Na łamach czasopisma drukowano utwory Sienkiewicza i Orzeszkowej, Konopnickiej i Andrzeja Niemojewskiego. Zamieszczając przekłady, redakcja oświadczała, że pragnie zaznajamiać czytelników z takimi zjawiskami, które wyznaczają nowy kierunek w literaturze polskiej.

W końcu XX wieku, w 1899 roku Rainis i Aspazja przełożyli na język łotewski słynną powieść Henryka Sienkiewicza *Quo vadis*. Powieść ukazała się w „Dienas Lapa”, a następnie w wydaniach książkowych¹⁴ (1909, 1924). Jako autorkę przekładu wydawcy podawali Aspazję, mimo iż pierwszą część powieści tłumaczył Rainis. Był zafascynowany wieloadresowością i uniwersalnym charakterem owego dzieła literackiego. Potwierdzona licznymi badaniami recepcja *Quo vadis* (światowe zainteresowanie wydawców, czytelników, krytyki literackiej i adaptatorów, wpływ Sienkiewiczowskiego dzieła na twórczość innych pisarzy) dowiodła, iż jest ono dziełem żywym, przekraczającym obręb jednej narodowej społeczności i jednego pokolenia odbiorców. Rainisa zawsze interesowała najgłębsza warstwa dzieła sztuki, wyrażająca ogólnoludzkie doświadczenie. Może ona być dostępna, zdaniem dramaturga, właściwie każdemu czytelnikowi, bez względu na epokę i krąg kulturowy, w którym żyje. Obecność w dziele Sienkiewicza owej kategorii emocjonalnej przyciągnęła uwagę tłumacza. Ekspresja *Quo vadis* nie wyczerpuje się w zespole prostych jakości przynależnych zewnętrznemu ukształtowaniu dzieła (język, obrazowanie), jej źródłem jest również świat przez owe jakości odsłaniany — rzeczywistość artystyczna z jego głęboką moralną wymową. Rainisowi i Aspazji udało się przekazać łotewskiemu odbiorcy świadomie podjęty przez Sienkiewicza zamiar artystyczny, ażeby dzieło uwznioślało czytelnika, przenosząc go w dziedzinę spraw ogólnoludzkich. Utwór Sienkiewicza stał się dla Łotyszy przykładem wiary w człowieka zdolnego do zdumiewających przeobrażeń wewnętrznych, do krytycznej zadumy nad swym postępowaniem, zdolnego do wierności wobec zasad, nawet za cenę własnego życia, do autentycznego heroizmu.

Pióra Rainisa jest również artykuł *Henriks Senkevičs*¹⁵ zamieszczony później jako wstęp do łotewskiego wydania *Quo vadis*¹⁶. Młody wówczas Rainis, którego

¹⁴ H. Senkevičs: *Kurp eji?* Rīga 1909.

¹⁵ Po raz pierwszy artykuł wydany anonimowo: „Dienas Lapa” 1899, nr 36 (16 II).

¹⁶ *Kopotī Raksti (Dzieła zebrane)*. Rīga 1983. T. 18, s. 677.

talent artystyczny był już wtedy zauważalny, z zachwytem wypowiadał się o powieści i o samym Sienkiewiczu. W przedmowie do powieści Rainis zaznacza, że sztuka Henryka Sienkiewicza „porywa każdego wykształconego człowieka, jej piękno podziwiać można i rozumieć nawet mimo różnicy poglądów”¹⁷.

W latach dziewięćdziesiątych w literaturze łotewskiej toczy się walka o szersze wprowadzenie realizmu; zwłaszcza wielu „socjalistycznie nastawionych literatów podkreślało znaczenie funkcji społecznej literatury”¹⁸. W owej atmosferze, będącej odbiciem sytuacji społecznej, Rainis szczególnie podkreśla powszechną dostępność dzieła Sienkiewicza. W swojej ocenie utworu i twórczości polskiego pozytywisty Rainis polemizuje z tymi krytykami powieściopisarza, którzy uznali go za upolitycznionego. Wypowiada się on z szacunkiem o „wolnych od szowinizmu, patriotycznych uczuciach” Sienkiewicza. Najcenniejsze u Sienkiewicza Rainis uznaje osiągnięcia twórcze. W swoim artykule, polemizując z Georgiem Brandesem, który ocenił Henryka Sienkiewicza jako pisarza nadzwyczaj płodnego, idącego w ślady Dumasa, Rainis podkreślał, iż „od czasów George Sand u żadnego pisarza nie stykaliśmy się z postaciami tak plastycznymi, tak żywymi, tak bujną fantazją i tak pięknym językiem jak u Sienkiewicza”¹⁹. O wysokiej ocenie twórczości Sienkiewicza świadczy także telegram Rainisa, wysłany w związku ze śmiercią wielkiego polskiego pozytywisty²⁰.

Rainis jako pierwszy zwrócił uwagę łotewskiego czytelnika na procesy zachodzące w literaturze polskiej na przełomie wieków. W swoim artykule *Par poļu mušlaiku rakstniekiem (O współczesnych polskich powieściopisarzach)*²¹, omawiając utwory Sienkiewicza, Kraszewskiego, Orzeszkowej, Krechowieckiego, Jeske-Choińskiego, Rainis dokonuje szerszej analizy cech charakterystycznych dla powieści polskiej XIX wieku i ocenia ją wysoko. Uważa, że właśnie polska powieść stanowi najdogodniejsze obserwatorium zjawisk współczesnych, najlepiej przekazuje treści intelektualne, a zarazem z łatwością dociera do szerokich kręgów odbiorców i oddziałuje na ich świadomość. Twierdzi, że współczesna powieść polska została odświeżona po Kraszewskim, rozszerzyła swe ideowo-poznawcze horyzonty i w ten sposób przygotowała się do bardziej pogłębionej interpretacji współczesności. Zaznacza, że na powieściach Kraszewskiego niekorzystnie odbił się nadmierny pośpiech w tworzeniu, zaufanie autora do osiągniętej sprawności pisarskiej. Wszystko to skłaniało Kraszewskiego do korzystania z dawnych obserwacji, powielania opanowanych już schematów.

¹⁷ Tamże, s. 244.

¹⁸ V. Vavere: *Wpływy polskie w literaturze łotewskiej...*, s. 106.

¹⁹ *Kopoti Raksti...*, s. 244.

²⁰ RVLM, nr 29337.

²¹ J. Rainis: *Par poļu mušlaiku rakstniekiem (O współczesnych polskich powieściopisarzach)*. „Dienas Lapa” 1899, nr 36, 37.

W artykule *O współczesnych polskich powieściopisarzach* Rainis mówi również o dwóch nurtach powieściopisarstwa charakterystycznych w tym okresie. Przede wszystkim jego uwagę zajmuje powieść historyczna. „Być może w żadnym kraju powieść historyczna nie wywołuje takiego bicia serca, nie para się też nią tak wielu pisarzy, jak w Polsce”²². Za najzdolniejszego i najwybitniejszego twórcę polskiej powieści historycznej uznawał Rainis Henryka Sienkiewicza, zaś w artykule akcentował najwyższe walory sztuki pisania i budowę językową utworów. Omawiając drugi gatunek powieści — powieść obyczajową, Rainis podkreśla wagę tematyki wiejskiej. „W żadnej z literatur nie znajdziemy tak wielu powieści i nowel, akcja których toczy się na wsi”²³. Wskazuje również na wspólne cechy literatury polskiej i łotewskiej. Autor artykułu stwierdzał ogromne zainteresowanie łotewskiej społeczności utworami Sienkiewicza, Orzeszkowej, Prusa, Świętochowskiego i tłumaczył to demokratycznym duchem tych utworów oraz podobieństwem przedstawionego w nich polskiego losu chłopskiego z łotewskim, a także odrzuceniem starych ideałów literackich. Zwracał uwagę na podobieństwo sytuacji w polskim i łotewskim życiu umysłowym. Stwierdza, że polscy pisarze młodego pokolenia są jeszcze na Łotwie praktycznie nieznanymi.

Jest to pożałowania godne, zwłaszcza dlatego, iż właśnie tzw. modernistyczni, najnowsi pisarze polscy wykazują wiele z tego, co mogłoby nie tylko przyciągnąć uwagę, lecz także posłużyć nam za przykład, jak wejść w pisarstwo na nową drogę, z niedawnej spokojnej i wygodnej przeszłości ku przyszłości z jej głębokimi i trudnymi problemami.²⁴

Rainis uważa przykład literatury polskiej za przydatny, ponieważ obfituje ona w nowe, płodne idee, skumulowane z całej Europy (literatur rosyjskiej, francuskiej, niemieckich, skandynawskiej). W najnowszej polskiej literaturze, zdaniem Rainisa, zanika

dość płaski idealizm starszego pokolenia. [...] Najnowsi twórcy są po części pesymistami i w realizmie swej sztuki pragną się uwolnić od wszelkich uprzedzeń.²⁵

W artykule dokonującym przeglądu powieści polskiej Rainis przeprowadza paralele pomiędzy Sienkiewiczem a Prusem. „U Sienkiewicza na pierwszym miejscu są uczucia i fantazja, Prus zaś bardziej lubi umysł i prostotę”²⁶ — twierdzi Rainis. Prus kreuje swych bohaterów z krytycznym dystansem, mocno zaznacza ich przynależność społeczną, Sienkiewicza zaś, zdaniem łotewskiego poety, interesuje przede wszystkim historyzm i autentyczność nawet trzeciorzędnych postaci.

²² *Kopotli Raksti...*, s. 248.

²³ Tamże, s. 248.

²⁴ Tamże, s. 244.

²⁵ Tamże, s. 245.

²⁶ Tamże, s. 247.

Wysoko ocenia również Rainis Elizę Orzeszkową i jej utwory o tematyce żydowskiej i chłopskiej, chociaż zaznacza, że nie dostaje jej daru indywidualizowania, narzucania czytelnikom iluzji niepowtarzalnej jednostkowości, zwłaszcza w sferze wyglądown świata przedstawionego. Z wielkimi zastrzeżeniami natomiast przyjmował twórczość Przybyszewskiego, którego wpływ na samoświadomość narodową oceniał negatywnie jako obezwładniający i paraliżujący odwagę życia i działania²⁷.

Do grona utalentowanych i młodych przedstawicieli najnowszej literatury polskiej zalicza Rainis Władysława Reymonta i jego *Ziemię obiecaną*, Józefa Weysenhoffa, Kazimierza Przerwę-Tetmajera. Zasługi pozytywizmu dla społeczeństwa polskiego, zdaniem Rainisa, są ogromne. Między innymi dzięki owym utworom „życie polskie na stałe skierowało się w stronę ideałów ogólnoludzkich, które nadwerężają bariery narodowe i religijne”²⁸. W tym duchu Rainis omówił w swym artykule twórczość pisarzy-pozytywistów, podkreślając ich troskę o prawdę artystyczną, ich przekonanie, że prawdziwa sztuka nie istnieje poza życiem narodu, poza epoką, środowiskiem. Poeta łotewski wysoko ocenił walory estetyczne oraz fundament ideowy literatury polskiego pozytywizmu, na który złożyły się, jak podkreśla, przejęcie się ideałami służby narodowi i ojczyźnie, zwrócenie się ku życiu ludzi, głównie chłopskiego pochodzenia, pozytywny stosunek do pracujących warstw społeczeństwa jako ostoi bytu narodowego. Swoim artykułem pragnął Rainis przybliżyć łotewskiemu czytelnikowi życie i kulturę społeczeństwa polskiego, a także najnowsze tendencje literatury polskiej.

²⁷ *Literarais Mantojums (Dorobek literacki)*. Red. V. Hausmanis. T. 1. Rīga 1961, s. 223.

²⁸ *Kopotī Rakstī...*, s. 253.